

МИЛЕНА Ж. ЖИКИЋ¹

ДОКТОРАНД ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ

ПОРТРЕТИ ПОЗНАТИХ И УСПЕШНИХ ЖЕНА У ИСТОРИЈИ²

(KSENIJA ATANASIJEVIĆ, *PORTRETI ŽENA* / PRIREDILA LJILJANA VULETIĆ /
BEOGRAD: PLAVI ЈАНАЧ GROUP, 2010, STR. 165.)

Кажу да жене стварају историју или, боље речено, остављају неиздрисиве трагове у времену које је хиљадама година, месеци и дана иза нас. И заиста је тако. Било је жена које су јачином и топлином свога талента, ширином и свестраношћу освајале науку, културу, образовање, пркосиле свом и неком већ долазећем времену, политици, а притом мушкарце никада равнодушним нису остављале. Колико је било таквих жена у историји? У чему је њихова посебност, величина, трајање, незаборав... Одговоре на постављена питања можемо пронаћи у књизи *Портрети жена*.

Можда бисмо и ауторку монографије, Ксенију Атанасијевић (1894–1981) могли да додамо списку жена о којима је писала, јер је била прва у своје време по много чему. Прва жена која је стекла академску титулу докторке наука на Београдском универзитету (1922); прва еминентна философкиња код нас; прва деценткиња (1923); предавала је више предмета на Филозофском факултету Београдског универзитета (естетику, класичну, средњовековну и новију философију). Њен стваралачки опус, као и интересовање, био је велики. Проучавала је историју светске философије од античке до модерне, преводила је капитална дела философске литературе са старогрчког и латинског на српски језик, и напи-

¹ milenazikic85@gmail.com

² Приказ је примљен 30. септембра 2013, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 21. децембра 2013.

сала низ студија о нашим филозофима. Њена дела преведена су на енглески, немачки, бугарски, холандски, француски и чешки језик. У најзначајније спадају: *Бруново учење о најмањем*, *Хераклићова филозофија*, *Филозофеме софисћа*, *Сокраћ*, *Демокрић као ећичар*, *Софисћии Продик и Хийија*, *Сенека*, *Имануел Канћ*, *Прве филозофске хийићезе Јонаца*, *Фридрих Ниче*, *Емћедокле из Аћриенћиа*, *Елеаћанин Парменид ћворац учења о дићу*, *Сћара ћрчка аћомисћиика*, *Ећикур*, *Рационализам и мисћиицизам*, *Од Фројда Плаћону*, *Смерови мислилашћива Арићура Шоћенхауера*, *Блез Паскал човек и мислилац...*

Монографија *Порћирейи жена*, представља прирећивачко дело Љиљане Вулетић. Њеним одабиром једанаест истакнутих жена пронашло је своје место у књизи на нешто више од 160 страница. Сви сабрани текстови објављени су изворно, баш онако како их је у своје време писала и објављивала, у часописима (*Мисао*, *Женски ћокрећ*, *Лейићис Маћице срћске*), и штампи (*Правда*, *Реч*, *Време*, *Рећудлика*), Ксенија Атанасијевић у периоду од 1923. до 1956. године.

Ећићайска царица Клеоћайћра (7–55) представљена је у првом тексту у књизи, али није и једини историјски лик коме је ауторка посветила пажњу. Пишући о њој констатује: „По духовној развијености и образованости слична Гркињама, она је безобзирним остваривањем својих намера и не бирањем средстава да до краја задовољава своју властољубивост и амбицију равна Римљанкама. Клеопатрини компликовани политички смерови давали су правац њеноме животу, преплављеном немирним догаћајима, и вредном анализе у свим појединостима.” За разлику од многобројних писаца, који у Клеопатрином лику осим лепоте и неописиве еротичност, којом је пленила и заводила, не проналазе ништа више вредно пажње, Ксенија запажа њену жудњу за моћи и славом, сналажљивост, упорност, истрајност и далековидост. Нудећи своју лепоту моћним појединцима, Римљанима, успела је да својим потезима покори много јаче и државе и владаре. Жена непресушне енергије и снаге, покорила је Цезара и Марка Антонија, док је због Октавијана себи одузела живот. Постигла је да и након смрти живи и буде синоним љубави, лепоте, интелекта, борбености...

Други текст „*Песникиње и филозофкиње сћаре ћрчке*” (57–82) написан је са циљем приближавања духа старих Грка, којим нас и данас засењују и поред свих цивилизацијских новина и културних творевина. Жене антике живеле су у времену које им није било наклоњено, несхваћене, неприхваћене, често маргинализоване, искључене из свих друштвених дешавања, сматране су нижим

дићима и због своје природе биле предодређене да се даве само простим, обичним пословима. Међутим, постоје и оне чије су заслуге на пољу грчке поезије и философије забележене, а оне остале упамћене као велике уметнице у свирању и игрању. Прва грчка песникиња била је кћи једног од седморице мудраца, по оцу названа Клеобулина. Не толико запажена, брзо заборављена, утрла је пут песникињи Сафо која је код савременика високо цењена, док је две стотине година касније њена поезија исмевана. Сматра се да је Сафо била центар највећег естетичког клуба око кога су се окупљале девојке из разних крајева Грчке, да уче поезију и музику. Сачувана су имена четрнаест Сафиних другарица и ученица. Претпоставља се да је била свештеница богиње Афродите. Писала је химне, љубавне песме и епиталамиуме. Поезију је задужила великим бројем књига и остала упамћена као највећи лиричар свих времена. Захваљујући њој сазнајемо имена још неких песникиња: Горго, Андромеда, Памфилирћанка, Ерина, Корина, Миртис, Аните, Носис. Међу најзначајнијим философкињама била је Хипархија из Маронеје у Тракији, пореклом из чувене племићке породице. Затим, философкиња Арета, кћи оснивача школе Аристипа Старијег. Велики интерес за философију показале су ученице Платонове Академије, Ластинеја из Мантинеје и Аксиотеја из Филиуса. Последња, највећа грчка философкиња је Хипатија из Александрије, кћи првога математичара и астронома Теона. Ксенија о њој бележи: „Умној, речитој и лепој жени одавали су поштовање и највиши александријски кругови... А због њене мудрости и чистог става људи су јој се увек обраћали са страхопоштовањем. Остала је неударна, до краја живота су је називали 'кћи Теонова'.”

Ксенија Атанасијевић, је у тексту насловљеном *О еманципацији жена код Платона (83–88)*, представила трећи портрет у својој монографији. Највећи мислилац античког времена Платон за разлику од осталих мислилаца старог века, који су жени приписивали инфериорнију природу у односу на мушкарчеву и одређивали потчињени ранг у социјаланом и породичном животу, у жени је видео потенцијал будућности. У капиталном делу *Држава* изграђује концепцију према којој се и жени мора дати право да учествује у свим службама у којима учествују мушкарци из прва два сталежа (државнички и војнички) идеалне државе. Такође, наглашава потребу за њиховом обуком у ратним вештинама, образовањем, учењем музике, гимнастике као и потребу њихове ангажованости у државним службама, присуства на заједнич-

ким гозбама и у рату. Према Платону најбоље жене треба да се удају за најбоље мушкарце. На основу изнетих ставова Ксенија констатује да је Платон прави геније јер је успео да продре у истину да између мушкарчевих и жениних подобности за рад нема разлика, јер је жена исте природе као и човек, и отворено је признао да жене својом развијеношћу могу да буду и испред мушкараца. Својим идејама представља претечу феминистичког покрета.

На који начин су представљене *Жене у Еурипидовим трагедијама* (89–104) сазнајемо из четвртог текста. Најмлађи грчки трагичар, познавалац философије и беседништва, песник великога духа, био је Еурипид. У својим делима је завидан број страница посветио женама. И поред два несрећна брака није био противник жена. У његовим трагедијама жена има улогу мајке, а материнству посвећује највише пажње.

Пети текст *Жене у Есхировим и Софокловим трагедијама* (105–116), централно место додељује жени. Према Есхилу катастрофе сазревају у души жене и она је увек узвишена у његовим драмама својом надмоћном енергијом, по чему се и разликује од Софоклове жене чије се склоности и врлине увек крећу у оквиру могућег тј. у оквиру моралне свести. Оба грчка трагичара успела су да у својим делима прикажу разноврсност особина жене.

Ибзеново схватање жене (117–126) Ксенија образлаже у шестом тексту. Његове јунакиње скоро увек су јасно свесне свога позива на земљи, али и поред тога оне су у подређеном положају коме супротстављају своју челичну вољу. На неколико места у својим драмама Ибзен се бави положајем и правима жене. Актуелно је питање о избављењу жене из веза традиција, навике и лоших схватања о њеној материјалној и моралној потчињености. Кроз своја дела залаже се за етичко јачање жене и својим ставовима утире пут феминизму.

Како *Један феминистички сјај века* (127–130) исписује портрет жене, сазнајемо из седмог текста. Римски ритер кога је Нерон прогнао на острво Риеру био је Музоније Руфус, стоик и бранилац жена. Сачувана су само два његова фрагмента о женама у којима истиче да су човекове и женине како интелектуалне, тако и етичке диспозиције по природи исте, што значи да се и жене могу бавити философијом. По њему, ако су и мушкарци и жене од богова добили исти ум, зашто би онда само мушкарци били привилеговани и могли да се баве философијом. Код њега је жена заштићена, а феминизам путем философије добро образложен. На основу

изреченог ауторка запажа, да се феминизам може достојно позвати на логичне и зналачке ставове стоика Музонија Руфуса.

Пиџагореичарка Тхеана (131–135) била је најпознатија ученица питагоризма у другој филозофској школи (која је својим програмом и садржином била блиска женама) у Грчкој, а којој је посвећен осми текст. О Тхеани је писано доста, али поуздани подаци о њеном пореклу нису сачувани. Сматра се да је једино она постала славна од свих Питагореичарка. Њој се приписује дело *О љубовној*, али се са сигурношћу може тврдити да је она заиста ауторка седам писама о васпитању деце и о газдинству. Њене идеје о васпитању поистовећују се са спартанским. Према њеном мишљењу жена треба да се одликује пријатним понашањем према мужу, искреном љубављу према деци и бригом за кућу. Превише мудра за своје време, успела је да кроз своја дела прикаже тежњу ка челичењу духа и тела. Њена писма су право сведочанство и документ о начину мишљења и убеђења које је најстарија грчка философкиња имала и у томе је и њихова највећа вредност.

Света Тереза из Авиле као сјисајелка (137–140) била је најобдаренија жена свога времена. На слабом светлу кандила, у манастирској ћелији, написала је највећа дела која су се одликовала зрелашћу и суптилношћу. Садржином својих списа показала је генијалност и указала тадашњем друштву на нешто што није било у складу са тадашњим поимањем жене, а то је – пословна жена. Остала је у аналима упамћена по следећој реченици: „Радимо на томе да остваримо себи сваког дана бар какав мали напредак, и да порастемо у ревности; тиме ћемо показати, као што је то, уосталом, истина, да се увек налазимо у сред борби, и да не треба да нас обузима ни жеља за одмором, ни немар, све док не задобијемо коначну победу.” На основу изнетих ставова може се закључити да је била жена испред свог времена.

Ко је била *Жана д'Арк* сазнајемо у деветом тексту *Књижа легенда о најпопуларнијој француској светици и јунакињи* (141–147). У последњем поглављу књиге посвећене женама које су остале упамћене кроз историју ауторка пише о озареној визионарки из Домремија и ослободитељки Француске чија су дела, у потпуности потиснута од историчара и критичара, стајала у библиотекама. Прикупљање кратких повести о Жани започео је Жан-Жак Брусон, називајући научнике доконим људима, из чијих руку Жана д'Арк излази као мрље мастила. У свом делу Брусон истиче да је Жана д'Арк чудо од жене, јер је ослободила Орлеан, али да је и же-

на несреће, јер је ухваћена у Компењу и спаљена на ломачи, (реч је Стогодишњем рату, француско-енглеском сукобу у коме је Јована Орлеанка 1430. године страдала, енглеском пресудом да је јеретик и лажна верница). На основу њених поступака можемо уочити да се способност жене никада није праштала (издахула је угушена пламеном).

За последњи десети текст *80-годишњица од смрти Жорж Сандове* (149–154) Ксенија Атанасијевић каже: „Треба имати много смисла за одабирање, па се латити писања о немирном и бурном животу талентоване и слободоумне француске списатељке, која је мишљење света о себи презирала до недозвољених граница.” Њено право име било је Орора Дипен, по очевој линији жена аристократске крви која је својом спољашњошћу привлачила пажњу. Образована у католичком манастиру енглеских калуђерица у Паризу, посвећена делима Жан Жака Русоа, док је велика љубав према музици приближила композиторима Листу и нарочито Шопену. Активно је учествовала у револуционарном покрету 1848. године, писала је писма народу и циркуларе. Књижевни опус француске списатељице вредан је пажње: *Франсоа де Шампери*, *Мала Фадејта* и *Ђавоља бара*. Почети њених романа инспирисани су реалношћу, која у току писања добија димензију фантазије. Њена преписка и дневници драгоцене су књижевна ризница као и сви остали списи у којима описује доба Француске у коме је писала, због чега је поуздани сведок свога времена и извор социјалне, друштвене и политичке слике Француске.

О Ксенији, њеним портретима, животу и њеној мисли пише Љиљана Вулетић, приређивач публикације, у раду насловљеном *Ксенијини њориреши жена* (155–166). Последњи текст представља у истом тренутку и Поговор који не треба образлагати. Довољно је цитирати њене реченице и схватити ко је заправо Ксенија Атанасијевић. „Иако прва, и у своје време, једина жена – предавач на Београдском универзитету, није могла да се одржи да напредује у академској заједници. Универзитетска каријера јој је насилно прекинута 1936. године, а она принуђена да напусти државну службу... Била је еминентна сарадница Коларчевог народног универзитета од оснивања... Колико је била авангардног духа види се и по томе што су је привлачиле и инспирисале не само модерне идеје, него и могућности једног новог медија какав је, између два светска рата, био Радио Београд, преко чијих је дугих и кратких таласа одржала десетине предавања... Најзад, она је прва

истакла значај и улогу Платонових концепција о жени и његовој конструкцији идеалне државе.”

Данас, на почетку XXI века, више није неопходно наглашавати да су и жене велике уметнице писане речи, које поседују истанчан смисао, веома цењен у стварају лепе књижевности, да су присутне у уметности, да са сигурним успехом раде у науци и да све више стичу знања неопходна за своје даље усавршавање. Међутим, упоређујући прошлост и садашњост, када читамо дела посвећена старовековној и средњевековној епохи схватамо да су у античкој Грчкој високо образоване и талентоване жене могле да постану само песникиње или филозофкиње, у складу са нивоом просвећеног друштва, док данашње жене могу да развију сваку своју способност и да постану оно за шта су по природи опредељене. Имајући у виду значај свих поменутих жена које су својим делима оставиле неизбрисив траг у свом времену, можемо схватити и значај саме монографије. Надамо се да ће век којим корачамо, изнедрити још већи број жена које ће бити вредне и писања и помена.